

83010 T

A KÖNYVTÁRKÖZI DOKUMENTUMSZOLGÁLTATÁS FRANCIAORSZÁGBAN

CHAUVEINC, M.: L'accès au document en France c. cikke alapján (Bulletin d'informations de l'ABF. 113.no. 1981. 23–26.p.) KÖVENDI DÉNES tömörítvénye.

A dokumentumokhoz való hozzájutás egyre nagyobb gondokat okoz Franciaországban. A mintegy 400 000 kurrens időszaki kiadványból csak 50 000 jár az országba, az évente világszerte megjelenő 600 000 könyvnek csak negyedrészt szerzik meg a francia könyvtárak. Nagy szükség volna hát a könyvtárközi kölcsönzésre, de az is alacsony szinten mozog: volumene itt évente mindössze 600 000 egység. Ugyanez az NSZK-ban 2 milliót, Nagy-Britanniában pedig 3,25 milliót tesz ki.

Az elmaradottság fő oka a szervezetlenség: minden könyvtár, tájékoztatási központ maga dönti el, hogy aktívan vagy passzívan részt vesz-e a könyvtárközi kölcsönzésben.

Ezek a bajok már tudatosultak a francia könyvtárügyben, s az utóbbi időben történet is intézkedések a helyzet javítására. Eredményeikről még korai volna beszélni, de a változások már észrevehetőek.

A CNRS cikkmásolat-szolgáltatása

A legnagyobb méretű dokumentumszolgáltató tevékenységet a CNRS (Centre National de Recherche Scientifique, Országos Tudományos Kutatási Központ), pontosabban ennek tudományos és műszaki tájékoztatási központja, a CDST (Centre de Documentation Scientifique et Technique) fejt ki. Csak folyóiratokkal foglalkozik; az eredeti példányt nem kölcsönzi, csupán cikkmásolatokat szolgáltat. 1980-ban 357 000 közül 330 000 kérést tudott kielégíteni, ennek 81,6%-át saját állományából, a többit más könyvtárak segítségével. Az igények 45%-a az iparból érkezett. Az igénylők tájékoztatására a CDST széles körben terjeszti állományának katalógusát.

Ez a szolgáltatás azonban lényegében stagnál, hiszen már 1960-ban is 300 000 tétellel terjedt ki; a British Library Lending Division kölcsönzéseinek száma ezalatt 300 000-ról 3 millióra emelkedett!

A CDST többféleképpen próbálja fellendíteni a szolgáltatás használatát. Pótdíj fejében gyorsszolgáltatást vezettek be (ezt 1980-ban 26 000 esetben vették igénybe). Számítógépes kapcsolatot létesítettek a PASCAL adatbázissal, így az abban való keresés alapján közvetlenül lehet cikkmásolatot igényelni a CDST-től. Újabb szolgáltató könyv-

táratkakat vonnak be rendszerükbe, ellátják őket a szükséges berendezésekkel, hogy a másolás helyben történjék. A használat felmérése alapján revideálják saját előfizetéseiket. Intézményükön belül jobb munkaszervezéssel csökkentik a kérések átfutási idejét: többféle funkció ellátására képes szakembereket alkalmaznak, akiket mindig a szűk keresztmetszetenél lehet „bevetni”.

A Kölcsönzési Központ

A Centre de Prêt (CP) de Bibliotheque Nationale – a BN kölcsönzési központja. Elődjének, a BN központi kölcsönzési szolgálatának a feladata eredetileg az értékes könyvek és kéziratok kölcsönzésének ellenőrzése volt. Funkciójának bővülése során ajándékok révén 100 000 kötetet meghaladó saját kölcsönzési állományra tett szert.

Az 1980. évi miniszteri rendelet értelmében a Központ feladata: a francia kiadványok hozzáférhetővé tétele a külföldi könyvtárak számára. (Ez nem azt jelenti, hogy a francia könyvtárak ne részesülhetnének szolgáltatásaiban.) Ezóta a Központ minden új kiadvány kötelepéldányaiból kap egyet a BN-től; emellett átvesz tulajdonosuk számára fölöslegessé vált gyűjteményeket vagy állományrészeket könyvtáraktól vagy magán-személyektől; vétel, ill. a BN nemzetközi csereszolgálata révén szerez még kapható régebbi könyveket; kap egy példányt a BN nagy állományvédelmi programja keretében készülő mikrofilmekből.

A 80-as évek közepe táján a Központ Troyes-ban kap megfelelő helyet. Egyelőre Versailles-ban jutott olyan raktárhelyiséghez, amelyben 30 000 folyóméter dokumentumot tud elhelyezni. Ide érkeznek a kérések, s amelyiket a katalógus alapján azonosítani lehet, azt mindjárt ki is elégítik. A második lépcsőt az egyszerűbb bibliográfiai keresést igénylő kérések jelentik; ezeket vagy szintén saját állományukból tudják végül kielégíteni, vagy más (párizsi vagy vidéki) könyvtárnak továbbítják. A legnehezebb eseteket a Központ párizsi részlegének küldik át; ők a BN bibliográfiai apparátusa segítségével azonosítják a kért tételeket, s valamelyik nagy párizsi könyvtár állományából vagy a BN fotókópia-, ill. mikrofilmlap-gyűjteményéből szolgáltatják a dokumentumot (kivételesen a BN is kölcsönöz eredeti anyagot).

1980-ban a 30 000 kérésből 11 404-et elégített ki a Központ. A forrás: a Központ állománya 3757, a BN dupluma 1151, fotókópia 2316, párizsi könyvtárak 2884, vidékiek 941, a BN törzsellománya 355 esetben. – Emellett 234 kérés közül 131-re szolgáltattak kéziratot, a BN olvasói számára pedig 1224 kérésre 922 esetben kölcsönöztek.

Az új munkaszervezés – a kétlépcsős keresés – hatása az 1981. évi adatokban mutatkozik majd meg: a kérések többségét így már aznap fel tudják dolgozni.

A szakterületi alapkönyvtárak

Felmerült az a terv, hogy a Kölcsönzési Központot országos kölcsönző könyvtárrá fejlesztik, a külföldi kiadványokra is kiterjesztve gyűjtőkörét és tevékenységét. Ez azonban túl sokba kerülne, így az Oktatásügyi Minisztérium e funkció decentralizált ellátása

mellett döntött. Meglevő nagy tudományos – többnyire egyetemi – könyvtárak keretében „a tudományos és műszaki információkat gyűjtő és szétsugárzó központokat” (Centres d’acquisition et de diffusion de l’information scientifique et technique, CADIST) szerveznek. Ezek teljességgel gyűjtik és kölcsönzés, ill. másolatszolgáltatás útján az igénylők rendelkezésére bocsátják egy-egy szakterület nemzetközi és hazai szakirodalmát (monográfiát, periodikumot, kutatási jelentést, disszertációt egyaránt). Erről részletesebb beszámolót közöl a *Könyvtári Figyelő* 1982. 2.sz. 181–183. lapon található tömörítvény.

Mintegy 20 könyvtár keretében 30 szakterületen létesítenek ilyen alapkönyvtárat (magyarul így fejezhetjük ki leghívebben ennek a „gyarapítási és szétsugárzási központ”-nak a fogalmát; a rendszer egyébként rokona az NSZK-ban régóta működő Sonder-sammelgebiet-rendszernek, csak nincs olyan szűk szakterületekre tagolva). A meglévő könyvtárak adottságainak, profiljának felmérése után 1980 szeptemberében jelölték ki az első 11 szakterületi alapkönyvtárat, a további 19 kijelölése 1982-ben esedékes.

A rendszer hatékonyságát még nem lehet felmérni, a szerző azonban máris lát okokat az aggodalomra. Ütköznek a helybenolvasás és az erősebb kölcsönzési forgalom igényei. Sem a külön gyarapítási keret nem elég a teljes világirodalom beszerzésére, sem a személyzet a kölcsönzési, másolási igények gyors kielégítésére. Az egész rendszer túl bonyolult; kellő megfontolás nélkül, a szükségletek pillanatnyi kielégítése reményében varrták az egyetemi könyvtárak nyakába a – pénzhiány miatt meg nem valósítható – Országos Kölcsönző Könyvtár sok szakterületre szétdarabolt funkcióit. – Az addigi helyzethez képest mindenesetre ez is haladás.

A központi katalógusok

A szerző ezen a címen kizárólag a központi periodikumkatalógusokkal, ill. azok közül is a legjelentősebbel foglalkozik. Ez az IPPEC (Inventaire Permanent des Périodiques Étrangers en Cours, a Kurrens külföldi időszaki kiadványok állandó nyilvántartása).

Az IPPEC 2300 francia könyvtár periodikumállományát fogja át. Kiadványként 1952-ben jelent meg először; 4–5 évenként adtak ki hozzá pótlást. 1965-ben automatizálták az előállítását, azóta kumulálják adatait. Átfutási ideje azonban csak nőtt: 1977-ben megjelent utolsó kiadása az 1974. évi adatokat tartalmazza.

Gyökeres változásra volt szükség: párbeszédes üzemmódra kellett átállítani az IPPEC adatbázisának a kérdezését is, a módosítását is.

A munkálatok 1981-ben indultak meg. Sok körülmény kedvezett ennek: a Bibliothèque Nationale kellő számítógépes kapacitással rendelkezik és munkájának átfogó gépesítése előtt kísérletként is hasznos volt számára ennek a részfeladatnak a megoldása; megfelelő szoftver állott rendelkezésre, a CNRS és a Chemdata által kidolgozott TEXTO; végül adva volt a nemzetközi periodikumirodalmat átfogó ISDS (International Serials Data System) adatbázis, amely a periodikumok azonosítására két szabványos elemet – kulscímet és ISSN-számot – tartalmaz.

A grenoble-i egyetemközi számítóközpontban a TEXTO-val mágneslemezre vitték mind az IPPEC, mind az ISDS anyagát. Mindkettőhöz cím szerinti mutatót szerkesztettek, ezek összevetése alapján 12 000 azonos címet találtak, tehát az IPPEC-nek ennyi tételét láthatták el ISSN-számmal. A munkának ez a legfontosabb része 2 hónap alatt elkészült.

Ezután megkeresték azokat az IPPEC-tételeket, amelyeknek a megfelelő ISDS-téttel való azonossága a gépi futtatás során – katalogizálási eltérések miatt – nem derült ki; kiszűrték azokat a tételpárokat, amelyekben az azonos cím két különböző periodikumot fedett; bekapcsolták a rendszerbe az új ISDS- és IPPEC-szalagokat; párbeszédés üzemmódban korrigálták a régi tételeket. Rövidesen arra is sor kerül, hogy ugyanilyen rendszerbe szervezzék át az egyes könyvtárak periodikum-nyilvántartását is, s így mentesítsék az IPPEC-központot az adatok géprevitelének munkájától.

Miután mintegy 20 könyvtárban kipróbálják az IPPEC működtetését a TEXTO segítségével, csatlakozik a rendszerhez a másik két központi periodikumkatalógus, a CPI (Catalogue des Périodiques Informatisé) és az AGAPE (Application de la Gestion Automatisée aux Périodiques) is (valamint a nemrég számítógépesített sajtórepertórium). Így az IPPEC kiegészül a francia periodikumokkal, valamint a legújabb külföldi címekkel.

Ezzel létrejön a CANAPÉ (Catalogue NATIONAL de PÉriodiques), amely a francia könyvtárak valamennyi időszaki kiadványának adatait egységes rendszerbe foglalja. (Az összevonásból származó átfedések és következetlenségek kiküszöbölése még természetesen sok munkába kerül.) Ez nemcsak online lesz hozzáférhető; kumulációk készülnek belőle papíron vagy mikrofilmlapon – az első kumuláció feltehetőleg már 1982-ben megjelenik, – valamint külön jegyzékek a könyvtárak, régiók, nyelvek, országok stb. szerint.

Ezek után remélhetőleg sor kerül a könyvek központi katalógusának (CCOE, Catalogue Collectif des Ouvrages Étrangers) hasonló korszerűsítésére is.

